

АЛЕКСАНДАР ПРОКОПИЕВ

ФРАГМЕНТИ ИЗ МИНУЛИХ ЖИВОТА

МАРЕ ЈОСИФОВСКЕ 3

Прва слика које сам се сетио из дедине куће била је снежна. Можда зато што ову причу пишем пред Нову годину, кад је у Скопљу пао снег одавно невиђен у граду. За разлику од десетак задњих година, снег је у мом детињству био уобичајена појава. Кров на кући у Пајко-махали, у којој су заједно становале четири генерације моје породице – браћа од тетке, тетка и теча, деда и нана и прабаба Марија – као оголене гране дрвећа у дворишту, били су покривени дебелим снежним покривачем. Пахуље су даноноћно падале, па кад бисмо се предвече враћали са махалских игара, били смо бели и промрзли као мали Лапонци, у чизмама изнутра препуним истопљеним снегом и зрнцима леда нанизаним по мокрим вуненим чарапама. Брзо бих их свлачио и охрабрујући се ух, ух, потапао бих стопала у лавор топле воде који ми је нана већ припремила. Док сам трљао промрзле ноге, деда би сишао да донесе бокал црног из бурета у подруму. Истим овим стопалима која су се грејала у лавору у септембру сам газио грожђе у кориту у подруму.

Пајко-махала је постојала још неколико година после земљотреса, чак до 1971. Куће су продужиле са својим животима, али некако свака за себе. Како сам растао и пошао у школу, чинило ми се да по сокацима има све мање занимљиве деце у односу на оне из школског дворишта, нарочито девојчица које сам почео да запажам и о којима сам увече смишљао безобразне фантазије. Пубертет ме је дрмао навелико, израсле су ми длаке по телу, бубуљице по бради и леђима, нос ми је порастао као и још неки органи, па ми је тешко било да се носим са овим убрзаним, драстичним променама на

свом телу и неким сасвим новим немирима и питањима које је то тело производило.

Осим тога, са мојима сам се преселио далеко од центра, на крај града, у Тафталице, међу воћњаке.

Али са стране гледано, мапа Пајко-махале још увек је одавала исту слику. Кућа деда Павла била је претпоследња од оних са парним бројевима у улици Маре Јосифовске, то јест последња која је још била насељена, јер су се комшије из броја 8, српска официрска породица, иако им је кућа остала неоштећена земљотресом, одселиле у неко од нових насеља, донираних од иностраних пријатељских држава. Зато је пак кућа број 3, с друге стране улице, интензивирала свој живот, нарочито када је у пролеће '66. комшија Емил довео жену из Холандије.

Комшија Емил је био један од ретких хероја из мог детињства који је остао подједнако занимљив и у време пре и после земљотреса.

Маре Јосифовске 3 је била породична кућа у којој је Емил живео са сестром и родитељима. Његова сестра Бела била је деценију и више млађа од њега, а годину и нешто старија од мене. У раном детињству једна и по година представља велику разлику, нарочито ако је девојчица старија од дечака. Па тако и Бела у предземљотресној Пајко-махали није желела да се дружи са нама, мушким комшијама који су само трчали наоколо као „ненормални”, шутирајући гумену лопту, машући дрвеним мачевима и извикујући „камај!”.

Бела и њене другарице су имале свој кутак за игру. Њихово двориште је било највеће у кварту и некако се разликовало од других, са уређеним алејама са парадајзом и паприкама. Код њих је владао један леп, лежеран, природан неред, са два висока дрвета, вероватно орахом и храстом, а између њих, као у цртанки из IV разреда, воћке – вишње, кајсије, шљиве. Е ту, заклоњене под сенкама дрвећа, девојчице су играле прескакања ласташи или су мењале салвете у свом непомућеном простору.

Ипак, понекад су морале да изађу на улицу и да се изложе нашим погледима. На пример, школе нису могле да играју унутра, у дворишту, него на тврдом, на тротоару, потцупкујући за плочицом, у својим шареним хаљиницама, на неколико корака од нас, који смо буљили у њих осушених грла. Бела, заиста нај, белисима, са тегет перлон хулахопкама, правила се да не обраћа ни трунку пажње на нас.

А шта да кажем о Емилу? Пред Белом смо били збуњени, а пред њим – укрућени, омађијани! Кад би раскрилио дворишну капију, у јакни а la Брандо, много виши и јачи од клинаца из наше улице, груб, а згодан, са запаљеном цигаретом у углу усана, осећали смо као да је заиста сишао са филмског платна биоскопа „Култура”.

Враћао се у двориште клатећим, спорим кораком, налик мачку победнику. После пар секунди, изнутра би загрмео његов „циндап” (тако смо звали његов црни мотор марке „Зиндап”), да би затим, јашући замашну италијанску машину, Емил прошишао сокаком, остављајући за собом отворену капију и усхићену публику.

Када се сетим, Емил и Бела су имали иностранија имена од Холанђанке Сузане. Мада, иако су они за мене били доста необични, догађај са Холанђанком ће ми остати у доживотном сећању као кадар у мом биографском филму. За њен долазак у Пајко-махалу чуо сам, разуме се, од нана Невенке, главног информатора и коментатора о свим дешавањима у комшилуку. Према казивању моје брзоноге, брзоречите нане, Емил је упознао Холанђанку на летовању у кампу у Купарима, одакле се, јашући циндапа, вратио са дугокосом препланулом плавушом на задњем седишту мотора. Одмах су пожурили да се венчају, не правећи свадбу као што је ред, него само регистрацију пред матичаром, са сестрицом Белом, родитељима и још неколико његових пајташа, моторџија. – Замислите нису позвали никог од родбине. Могли су бар нас да позову, па од када смо комшије? – питала се нана, којој очигледно уопште није било право.

Зашто баш ових дана, када сам сведок локалне и глобалне кризе која дубоко узнемирава, имам потребу да пишем о догађајима из детињства? То би трансакциони психолози вероватно назвали „регресијом задовољства” – кад објективна стварност не дозвољава субјекту да задовољи своје жеље, он тражи извор задовољства у свом унутрашњем свету. Према Фројду, регресија задовољства се често остварује преко сећања, маштања о неком ранијем периоду живота када је субјект био задовољан, сигуран и срећан.

За мене је то, кад лутам тамо-амо по сећањима, период мог раног детињства у Пајко-махали, у сокаку Маре Јосифовске, под окриљем виле задовољства.

Да се вратим догађају са Холанђанком Сузи, Емиловом супругом. То се десило неколико година после земљотреса, ’68. или ’69, у рано пролеће, када су бели цветови китили крошње шљивика у њиховом дворишту.

Као што већ рекох, у годинама после земљотреса, пубертет, па гимназија, нови дом – моје посете Пајко-махали су се проредиле, иако сам и надаље на сат-два посећивао кућу у Маре Јосифовске 6. По сокацима су трчали неки други клинци, рођени одмах после земљотреса (као да је ужас од природне катастрофе некако требало надокнадити новим, бројнијим поколењем). Из некадашњег махалског друштва виђао сам се једино са Милетом Галевским. Можда зато јер смо некако заједно одрасли, један пред другим се

нисмо правили важни ко је виши и јачи, па нам је једнакост у годинама и висини продужила дружење. После посете дединој кући, зазвиждао бих му под прозором или би ме он сачекао на углу, код зграде Папатеодосија, и заједно бисмо продужили пешке, преко Каменог моста, до корзоа. Наравно, одмах бисмо се упустили у бескрајне разговоре, са карактеристичним пубертетским заносом, који оставља утисак нечег веома судбинског.

Тако ми је Миле саопштио велику новост: – Холанђанка се купа гола! Голцата!

– Па сви се купамо голи.

– Да, али у купатилу. А она – загрцну се Миле – она се купа гола напољу, у њиховом дворишту.

Ово је заиста била бомба! – Како? Када? – почех и ја да замуцкујем.

– Скроз гола! – извикну Миле спремно. – Таква седа у корито, па устаје да се насапуња. Да човек пошизи! Каква риба!

„Шизење”, „риба”, спада у арсенал нових речи („журка”, „гајба”, „кинта”...) које почињемо да користимо од када смо ушли у фазу издужених носева, бубуљица и прљавих мисли. А детаљи којима је Миле украсио спектакл били су тако сочни, те су све до петка, када се према реченом, између 11 и 12 изјутра, дешавао тај специјални ритуал, испуњавали главу и разрађивали десну руку.

У петак, на почетку трећег часа, замолио сам професорку македонског да ми дозволи да напустим час због несносне главобоље. Направио сам тако жалостан израз да се она одмах сагласила.

У Пајко-махалу сам дотрчао око 10:30. Миле ме је већ чекао пред Папатеодосијем. Срећом, није било живе душе, али смо ипак врло, врло обазриво шмугнули међу жбуње између сокака и Емилове куће. Чекали смо, склупчани као надражене, уплашене животињице. И дочекали смо. Појавила се међу гранама, зеленим лишћем и белим цветовима, поставила је дрвено корито и почела да га пуни топлем водом из кофе... После тога, чини ми се, све се одвијало у неком магновењу, у замагљеном треперењу: клечећи у кориту, осветљена пријатним, не баш топлим сунчевим зрацима, подизала је и спуштала своје розе тело у кориту које је очигледно било премало за једну тако једру жену, па јој се с времена на време преливала вода преко ивица право у траву и онда би испуштала неки самопрекорни глас хухх, продужавајући да се трља и умива успореније... Стопили смо се у жбуњу, Миле и ја, паралисани од тог чуда женске лепоте која се тако слободно први пут откривала пред нашим очима.

Наредних година срушена је кућа у Маре Јосифовске бр. 3, окружена великим двориштем и моћним дрвећем, заједно са свим

другим кућама у махали. На њиховом месту је изникла велика бела пирамида новог позоришта.

Емил је за циндап залепио приколицу да би одвео Холанђанку негде изван града, у велики свет одакле ју је и довео, где нема земљотреса, а ни поплава.

На Белу налетим на две-три године, у пролазу, најчешће у градском аутобусу 22, којим се враћа са поликлинике „Сандански”, где ради као педијатар. – Мој брат, Сузи и ћеркица (од неколико, помислио сам) опет су се преселили – рече ми последњи пут. – Сад су у Норвешкој, у Бергену, он још увек ради са машинама, води представништво Реноа.

Кажу, време постземљотресног Скопља је историја изградње. Иако је „историја” прејака реч за нешто што се ради пребрзо. Када одем на неку позоришну или балетску представу, замишљам како се управо на великој сцени Народног позоришта налази сокак Маре Јосифовске, са кућама и вртovima, и знам да је тамо, где фантазија режира двочасовни доживљај, Холанђанка Сузана у дрвеном кориту, склапајући очи у дубокој преданости, купала своје предивно тело.

ПУТЕШЕСТВИЈА ЈЕДНОГ КАПУТА

Прича се – спрам ноћи пуног месеца плету се замке за ружне снове. Потом се, кажу, закаче на јужној страни изнад постеље, за миран сан.

Али он никако, никако није могао да заспи.

Разјарени ум нагомилавао му је мисли, све изнова, као перпетуум мобиле. Када би свет био нормалнији, оставио би широм отворен прозор спаваће собе да се бар мало освежи. Али са педесетак метара удаљеног школског игралишта за кошарку чопор пубертетлија завијао је као побеснео. – Ако погодим, брате, да га одсече Благоју, а?! – дерао се најгласнији, ударајући лопту по бетону пре него што ће је бацити према кошу. Туп, туп, туп!, мала пауза, па дум-дурум, лопта се одбија о обруч, што је пропраћено крицима малолетне банде. – Шта кажеш, брате, ако га погодим, Пера да појебе Марину! – гракну други напети члан банде. Туп, туп, туп, нервозно је ишчекивао оно дум-дурум, али лопта је овог пута успела да уђе у кош, што је одмах изазвало висок степен неконтролисаних емоција: – Пера да је јебе! Пера да је јебе! – навијали су упорно млади пацови.

Злотвори! Злотвори! Ја би њих накључкао барбитуратима, а онда тако успаване, камионом, па лепо, фино, правац нека далека пустелија где нема живе душе сем вукова и терориста. Песујући,

затвара Рехау прозоре са најјачом звучном изолацијом. Онда спушта и ролетне.

Узалуд. Можда се она бука упола стишала, али зато из суседног стана јечи телевизор од вечерњих вести о штрајковима у држави. Комшиница се испружила на каучу, у тренерци мањој него што би требало јер се непрестано гоји, чека да се Дневник заврши па да почне њена омиљена индијска серија „Мала невеста”.

Све му изгледа лудо. Заједно с временом. Усред октобра температуре као да је лето. А сутра, као и обично, у 8:00 мора да се нацрта на послу, чак десет минута раније, јер је шеф заказао хитан састанак. Хитан?! Ринта од јутра до мрака, као луд, за плату која, кад плати рачуне за струју, воду и парно, не стиже ни до двадесетог. Али не може да се заустави – сваког дана скаче као опарен из кревета у 6:45 да ухвати петнаестицу – то је једини градски аутобус који га вози директно до посла. Када се у купатилу погледа у огледалу, лице му је изобличено као после тешког нокаута. Испод отежалих капака још назире понеки делић прекинутог сна, али реалност је неумољива, музе га из минута у минут – треба на брзину да обави све физиолошке потребе, да се обрије, евентуално да прегризе неки залогај с ногу, да сркне гутљај-два кафе, и онда марш!, четвртом брзином према аутобуској станици. Да је бар нашао неку партнерку, сочну провинцијалку, да га цмокне за добро јутро, да му спреми доручак, испегла кошуље... Али чиме би је задржао – „Ваш кредит је исувише мали!”.

* * *

Иако сваког јутра мора да попије Глукофаж 1000 за дијабетес (а како да му шећер не скаче са овим свакодневним стресовима!), он још увек изгледа добро за своје године. Иако му зуби нису баш здрави, осмех му је још увек привлачан. Али узраст му је и више него пристојан – прешао је шездесету. У међувремену се два пута разводио због „непремостивих карактерних разлика”, мада су бивше супруге биле потпуно различите једна од друге. Прва – висока (када би навукла ципеле са високим штиклама била је виша од њега), плавокоса и плавоока, на плажи већ првог дана би поцрвенела као рак и увече би уздисала, намазана киселим млеком по леђима. Али, иако сва изгорела и са пликовима, јер очигледно није имала довољно пигмента, она се без обзира на последице, упорно и даље у бикинију, пржила на подневном сунцу. Био је то још један од бројних доказа о њеној непоколебљивој упорности. Својим тврдоглавим плавим погледом као да му је постављала неко много важно питање на које је он морао брзо да одговори. Да ли то она

мени стално нешто командује?, питао се једног мучног поподнева када га је, глува на његово дуго објашњавање зашто није стигао да плати рачун за парно грејање, тотално понизила својим презривим чутањем. Да је та кобна упорност одговарајући израз карактерне неосетљивости показало се и при разводу, када му је, а да јој око не трепне, узела и дете и стан, чак и рено.

Друга супруга је била сушта супротност првој – црномањаста, изванредно грађена, те увек обучена у припијене хаљине да истакне облине, живих очију и брзог говора. Лупетала је све и свашта, од досетки, лудости до бесмислица и тада би јој се образи заруменели од узбуђења док је уживала у сопственом говору. Дешавало се да се на тренутак заустави; „Шта сам оно хтела да кажем?“, упитала би се да би одмах, без чекања на одговор, продужила са својим слатким, бескрајним монологом. Када ју је упознао, на једној вечери код колеге с посла, одмах га је привукла њена заразна живост, сасвим другачија од хладне равнодушности прве супруге. Заличила му је на веверицу, тако слатку и неуморну. – Да ли бисмо сутра могли да се видимо на кафи? – упитао ју је на крају вечери, и сам изненађен сопственом храброшћу. – А где да се нађемо? – узвратила му је, и одмах додала: – У „Паризу“, у подне.

Наредног дана, у канцеларији, сваки час је гледао на зидни сат. Негде у 15 до 12 зазвонио му је телефон: – Задоцнићу десетак минута. Морам да свратим до „Рубин кармина“, јавили су ми, добили су „Диорисима“ парфеме – пожурила је да му каже, па одмах добаци некоме: – Ево ме, Јана, сад долазим – па се врати њему: Шта сам оно хтела да кажем?

Не може да порекне да ју је тада, када су се упознали, ишчекивао са осмехом, који ни сад не може да сакрије када се сети како јој се кожа на рукама јежила од доживљаја код брзо изречених импресија. То живо секси биће које је брбљало, гестикулирало, смејало се без прекида, било је заиста аутентично привлачно, нарочито једном омалаксалом типу, остављеном самом себи, какав је био после развода. Особито због тога што му је, осим стана и реноа, бивша жена одузела и Елену.

Елена, Лени, Ленче, његова ћеркица. Од мајке је наследила нордијски изглед, плаве очи заједно са обрвама и дугим трепавицама које су искриле као окице Штрумфете. Како се удаљавао од жене, тако се зближавао са ћерком. Још као беба она га је препознавала смехом, када би је узео у руке чврсто се наслањала на његове груди пунећи их неизмерном радошћу, од чега му је долазило да викне из свег гласа „Волим теее!“. Учествовао је у њеном рашићењу – први кораци, прве речи, прва написана слова. Док се брак није

распао, Лени је завршила обданиште и пошла у школу. Израсла је у срце девојницу, која никако није могла да схвати да тата више неће становати са њом.

Када се три године после развода прва супруга поново удала за хер Бенцамина Шварца, кога је упознала на летовању у Грчкој, повела је са собом у Немачку и деветогодишњу Лени. Раније је барем могао да је види једном недељно преко викенда, а сад, откако су је одвели у Франкфурт, она је практично била брутално однесена у туђину. Било му је као да је упао у набујали Вардар и почео да се дави, без изгледа на спас.

У таквом, прилично очајном периоду, од коначног нокаута спасла га је једна живахна женица. Следећа, друга супруга. Она је, на известан начин, почела да му надокнађује ћеркино одсуство. Њен урођени оптимизам ослобађао га је његове затворености, будила га је изнутра – да је чува, да је угреје, да буде њен заштитник од тог страшног спољашњег света, пуног прљавих напасника и манијака (што и није далеко од истине!). Тада је био убеђен да му је она послата ради виших циљева. „Ако дуго чекаш своју шансу, доћи ће ти друга коју је неко негде пропустио”, сетио се тада ове изреке прочитане у популарном илустрованом листу.

Док му је за први брак, са плавооким леденим брегом, било јасно да ће тако да заврши, за други му још није јасно зашто није дуже трајао. Није били ничег килавог у њиховом односу, у разиграној дружељубивости, као и у задовољствима у кревету. Друга супруга је пресадила део свог ентузијазма у своју утробу, у којој се очовечило њихово златно, разиграно и паметно детенце, Златко. Љубитељ деце, као што је заволео Лени, а и она њега, тако је заволео и Златка, и овај њега.

Мислио је (или је само замишљао) да све иде као по лоју, када, у седмој години брака, једне топле ноћи, док је Златко мирно спавао у својој соби, она је, као при уобичајеним сладострасним спојевима, почела да уздише „Ох, Драгане, да, да, Драгане...”, не превише гласно да се не разбуди дете, а ипак довољно чујно. Али овог пута њени уздаси га нису испуњавали гордошћу, већ напротив, био је као громом погођен! Пре свега, јер се он није звао Драган, него Ђорђи, што је прилично различито од Драган! И тако, у коначној разрешници питања о другом имену, која се интензивирала следећих дана и ноћи, од њеног потпуног негирања, зажарених образа и најежене коже на рукама, до признања, уз пркосно „па шта ако је тако? Он је прави човек који зна да се брине о мени и мом детету!”, испало је да га и Златенце добро познаје, дружи се и игра најприсније са чиком.

Није му преостало ништа друго осим да се исели из уређеног, комфрног стана, где су она и мали Златко после само неколико дана весело дочекали чика Драгана.

Следећег лета, када је породица Шварц дошла у једнонедељну посету Скопљу, дупло разведени отац Ђорђи шетао је градским парком своје двоје деце, која, мада полубрат и полусестра, баш нимало нису личила једно на друго, ни по висини, а ни по боји – она плавоока, плавокоса тинејџерка, усред интензивног преображаја од девојчице у девојку, он шестогодишњи лармација, клинац који трчкара околу међу дрвећем, а онда око кавеза у зоолошком врту.

* * *

Одувек, и док је био у браку, и као самац, имао је проблема са плаћањем рачуна. За кирију, парно, струју, за телефон, воду, радиодифузну таксу, касније за интернет... и за две алиментације приде. Иако је настојао да све то плаћа на време, да се не задужује и, не дај боже, да позајмљује и вуче се са кредитима, испало је обратно – морао је да моли за позајмицу, прво од рођака, па од другова, па од колега са посла. Али једно је да ти помогну са 1500 денара, а сасвим друго када ти треба 1500 евра. Због тога је био принуђен да узима, а затим годинама да отплаћује кредите – а кад су се на предаторски ланац закачили нотару и извршиоци, није било начина да се ситуација побољша. Упао је у клопку вечитог дужника. А као кириција је имао лошу срећу да унајми једноособан стан који га је коштао 120 евра месечно и још је био само педесетак метара удаљен од кошаркарског игралишта, где су разни делинквенти завијали по 24 часа дневно.

Помисли како би много боље било да, уместо што трчи као луд за аутобусом, пође, мирно, пешке и без обавеза, улицом, па неком од споредних улицица, те неким шумским путељком, нагоре, ка Водну, где још увек нема кошаркашке буке, нити комшиница, љубитељки индијских серија. Али маштање бива поражено реалношћу – падине на Водну већ је окупирали урбана мафија, зграда до зграде, у њих се уселили обогатени, бајаги због планинског ваздуха, а као гуштери без сунца не могу ни шумицу да виде од предвидљиве геометријске збијености зградурина. Баш док му се по глави вртела расправа о урбаној агресији, док је истовремено покушавао да стигне петнаестицу, пут му пресече црни мачор главоња. Откуд сад па овај?! И где сад? Застаде, гледа унаоколо, као за баксуз – никога на видику ни са његове, ни са супротне стране! Преостало му је само да се врати и преко заобилазне улицице да избије опет на Партизанску, да је пређе и да стигне на аутобус.

Убрзава, жури, види, петнаестица је довољно далеко да је се дочепа, кад: – Господине! – пресече га јасан и строг глас: – Станите, молим вас! Господине!

Пред њим се испрчи намрштен, униформисан лик: – Направили сте прекршај, господине! Прешли сте улицу на црвено.

Улица, у овом случају половина булевара Партизански одреди, била је раздељена од друге, супротне стране коловозне траке зеленом алејом са жбуњем. Сада је, за разлику од ранијих прелаза, када би, као уосталом и већина грађана, једноставно претрчао булевар, прешао једну половину булевара по пешачком прелазу, док је на семафору било зелено. Али осим овог, на истом пешачком био је постављен још један семафор, који није радио синхронно са оним првим! То је значило да су пешаци који би савладали први део булевара били принуђени да застану на острву између две траке, збијени, удишући отровне издувне гасове из захукталих аутомобила који су јуришали на корак од њих.

Када се тркалиште за моменат испразнило од полуделих, смрдљивих машина, он је одлучио да пређе улицу да не закасни на тај проклети састанак на послу, и да ухвати петнаестицу која је већ пристизала. И тада, негде из сенке бану униформисано лице да га казни, без права на приговор и то са 60 евра. Шездесет евра! А месечна рата за парно и то код нотара Вучића?! А алиментације за септембар?

У међувремену, док му је цајкан записивао казну, петнаестица прође.

Због оваквих неправди придружио се јавним протестима, иако је понекад, међу том млађаријом, себи лично на човека из прошлог века. Али то му није сметало да се буну и диже галаму, да дува у пиштаљку и да носи транспаренте на којима је црним фломастером написао, а црвеним још пребојио ускличнике: **КВАЛИТЕТ – ДА!!! ПАРТИЈАЛИТЕТ – НЕ!!! СЛОБОДА ИЛИ ПАРТИЈА!!!** Други демонстранти су га чудно загледали, а и колеге су га упозориле да пази да га не избаце с посла јер му је газда повезан са влашћу и неће му опростити. Осети се тотално одбачен. Престаде да иде на демонстрације. Почео је да носи тамне наочаре и да се покрива капуљачом свог старог ђубретарца.

* * *

Тада му је сналажљива пријатељица Весна понудила леп капут од кашмира по невеликој цени. Црн, лак капут са реверима и косим дубоким џеповима добро му је стајао, а у Скопљу се невероватно врели јесењи дани нагло смењују са оштрим, магловитим

јесењим ноћима, па је помислио, с обзиром на квалитет капута и цену, како је ово добра прилика да се понови.

Једина мана на капуту биле су нараменице које су му наглашавале ионако широка рамена, па је решио да га однесе код познатог скопског шнајдера чији се салон налазио близу његове зграде.

Стари шнајдер, који је редовно шио одела његовом оцу, одмах га је препознао, иако је био погнут над шиваћом машином: – Како сте, млади господине Георги? Одавно вас нисам видео. Ваш отац ми је био стална муштерија. Тако елегантна муштерија као што је био ваш отац, то је права реткост, поготову у последње време – дижући поглед изнад наочара које су му пале на нос: – А ви, господине Георги, шта сте ми донели?

Извукао је капут из велике пластичне кесе: – Широко ми је на раменима – објаснио је.

– Обуците га – скочи кројач са столице, необично лако за старијег човека – Аха. Тако... – поче сапуном да исцртава контуре на нараменицама. – Тако. Треба да дођете на још једну пробу, господине Георги. Сутра, прекосутра. Још једном да видим како ће да стоји. Дајте ми, молим вас, број вашег мобилног да вам се јавим.

„Најзад да сам нечим задовољан”, помисли по изласку из радње. И замисли себе како у новом капуту са Златенцетом шета по Г. Т. Ц.-у, при чему га пресрећу познанице и познаници са осмехом. А како и не би, кад су тако дотеран и упечатљив пар, тата и син (а не деда и унук, како неки знају злобно да коментаришу).

Тако добро расположење држало га је целог дана, те је увече заспао мирно и спокојно, не слушајући индијску серију из комшинициног стана или пак крике са кошаркашког игралишта.

Али следећи дан прође, за њим други, трећи, а кројача ни од корола.

И поново се изнервирао сопственим незнањем да укуца телефонске бројеве у свој мобилни, те и овог пута није могао да позове кројача.

Ипак, на кафе сусрету са Весном, пожали јој се да га стари кројач још није позвао на пробу. Она га погледа, најблаже речено веома зачуђена: – Па зар ти Георги не знаш?

– А шта то треба да знам?

– Па он је... зар ниси чуо... у новинама... он више није жив. Јуче је... умро.

Седели су напољу, на високим столицама испред кафића „Ли”, па иако је над њим горела зидна грејалица, а он био закопчан до гуше у свом ђубретарцу, са шалом око врата, осетио је како му по леђима гамижу ледени жмарци. И шта ће сад? Када је већ ангажовао човека да му поправи капут, а он више није жив, каква заједан-

ција, капут је тамо, а кројач мртав. Треба га што пре узети. Али како то да изведе?

Затворио се у кућу, сео на расклиматани кауч, који му је после развода „ледени брег” дозволио да задржи и почео интензивно да размишља како да се извуче из неугодне ситуације. Презнојио се од напора док није дошао до некаквог решења (са још увек ознојеним длановима): поћи ће у шнајдерску радњу, док због ветра који му је дувао у лице задржава дах, и замолиће оног ко ће евентуално тамо бити да му врати капут. Онда ће га однети другом кројачу, који, сетио се, ради близу Педагошке.

Кројачева ћерка га је дочекала у дућану, средње тужна, исцрпљена минулим догађајима.

– Извините – замуца. – Ја... дао сам капут за... пре два дана... можда три, у четвртак...

Жена га је бледо гледала. Унутра, по столовима, чак и по поду, била су разбацана разна одела, панталоне, сакоји, као да је неко провалио и у грчевитој потрази за новцем оставио све разбацано. А можда је овај неред оставио стари кројач, последње вечери свог живота, у намери да се одмори и мало одспава преко ноћи, па да рано изјутра настави са својим послом. А можда је умро баш ту, у дућану, и сам направио сав тај неред при паду, и у предсмртном хропцу се вукао по поду.

– Какав је био ваш капут? – упитала га је жена равнодушно.

– Црн. Од кашмира.

Она поче да тражи по гардероберу, где су на дрвеним вешалицама висили измешани одела и капути свакакве величине, кроја и материјала.

– Ено га! – узвикну он неконтролисано кад је у свој тој збрци најзад угледао свој капут. Жена га погледа са нескривеним презиrom: – Отац није стигао да га поправи. Да вам га спакујем у кесу?

– Хвала вам. Није потребно. Заиста не треба.

Сигурно ова жена није шнајдерка, кад му овако незаинтересовано узвраћа, помисли у себи и одахну.

* * *

Изашао је напоље, са капутом преко руке. Северозападни ветар није престајао да дува по Партизанској и да шиба по лицу. Да ли да заустави такси и да потроши сто денара до Педагошке, или да само продужи пешке. Решио је да издржи на ногама до краја, да однесе капут код новог кројача, а онда да причека дан или два, док се не среде нараменице. Златуљка није видео данима, помисли корачајући насупрот ветру, а и Лени се већ недељама не јавља на

скајп. Узалуд ју је чекао пред компјутером. Била је недоступна, а и кад би јој оставио поруку да му се јави, није стизао одговор. Био је сигуран да ју је мајка, ледени брег, накљукала причама о њему и девојчица се комплетно отуђила.

На пешачком је опет имао проблема са семафором. Пребрзо се сменио у „Забрањено за пешаке”, те је морао да претрчи до тротоара. У журби се саплео о ивицу и испружио се колико је дуг и широк, држећи при паду руку изнад главе да му се капут не испрља.

Капут се само мало напрашио, али панталоне су се кроз искидале на левом окрвављеном колену. Од удара је добио посекотине и отоке такорећи на свим зглобовима.

Чему служи ноћ?, питао се док је дуго лежао будан на расклиманом каучу, са повређеним коленима која су га несносно болела. Главу је напрезао мислима о кирији, казним ратама, о два малолетна детета украдена из очевог гнезда, о томе да он, остављени отац, ради као скот за мизерну плату, немајући коме да се обрати за помоћ, јер му је нико не би ни дао. Када је најзад успео да заспи, сав исцрпљен узбурканим мислима, зачудо сањао је цвеће. Вештачко.

* * *

Следеће суботе обукао је нови капут и пошао пешке, шапајући, према канцеларији нотара Вучића, са неплаћеном ратом за парно у једном џепу, и осам ораха у другом.

Месечна рата дуга била је тачно 8000 денара.

ЛИЧНИ ПРИРУЧНИК ФАНТАСТИЧНЕ ПОЛИТИКЕ

Овом отвореном парафразом Борхесовог *Приручника фантас-тичне зоологије* хтео бих, с једне стране, да нагласим сопствену неумешност у лавиринтима политике, у које сам упадао без намере и са приличним последицама, а с друге на бројне гротескне ситуације из политичке прагме са којима сам се суочавао кроз цео свој досадашњи живот.

Још од детињста био сам, можда и због непријатног породичног искуства, упозораваан од својих дедова на дволичност политике.

Први деда: – Препиру се, хирург и политичар, ко од њих двојице има старију професију. Хирург самоуверено изјављује: „Да није било мог заната, Ева не би могла да буде створена од Адамовог ребра”. А политичар му одговори питањем: „Кажи ти мени, шта је било пре Адама и Еве? И још раније, пре него што је настао свет?” „Како шта? Па, хаос, зна се”. „Е, хаос смо створили ми, политичари”.

Живо се сећам и речи другог деде: – Политиком у малим земљама владају велике земље. Тамо су велики диктатори. А у малим земљама, каква је наша, настају мали диктатори. И једни и други када су на врху, мисле да све могу, док не заврше као споменик или у апсу. Или нестану нетрагом. Али и после њих, велике земље остају велике, а мале остају мале.

Признајем, онда их баш нисам разумео. Био сам Титов пионир и нисам могао да схватим да неко, па макар то био и мој деда, може да каже како наша земља није најмоћнија и најправеднија држава на свету. С годинама, дешавања у вези са проблематичном улогом коју је политика одиграла у хроници моје породице постајала су ми јаснија, али поводом првог инцидента који ми се десио седамдесетих година прошлог века, као студенту компаративне књижевности у Београду, политичка позадина остала ми је прилично нејасна. Београдска катедра за компаративу имала је велики углед у ондашњој Југославији, а ја довољно амбициозан бруцош, редован на предавањима, са приличним предзнањем захваљујући кућној библиотеци и ранооткривеној љубави за читање.

Чини ми се да се то што сам се тако брзо, после само једне године, преобразио од пристојног студента у непослушног и бунтовног младића десило због споја неких врло приватних и неких општеважних дешавања која су се одигравале око мене. С почетка седамдесетих, београдска сцена нудила је непоновљива искуства. Више нисам био заинтересован за високе оцене на испитима, већ за дуге, непресушне дискусије, планирање текстова за нови број часописа и музичке пробе по подрумима.

Тако сав обузет узбуђењем око свакодневних дешавања, сигурно сам деловао измењен у очима студената компаративе, па и за неке професоре, мада мислим да је такву промену већина прихватила са симпатијом, јер сам на предавањима, особито петком на часовима општег семинара, када смо се сакупљали сви бивши и садашњи студенти са професорима заједно, наступао много смелије. Тада сам био „запаљен” Калвином, Кортасаром, Набоковым... даноноћно нисам могао да се одлепим од њихових књига и оне су, наравно, биле главне теме мојих ватрених дискусија. Данас, препрочитавајући их, налазим им слаба, понекад чак досадна места, и свестан сам, после дугог читалачког искуства, да класици као Сервантес, Толстој, Џојс, кад-тад налазе своје право водеће место. Али у оно време, као што сам био убеђен да је рокенрол најоткаченија музика, тако сам веровао да постмодерна књижевност отвара неслућене могућности.

Асистенту В. Ј. очигледно је сметало моје ново понашање. А морам да признам да се и мени тај човек није баш свиђао. Држао

је вежбе из предмета Античка књижевност, код старог, међу нама омиљеног професора, према коме се В. Ј. односио као типичан полтрон. Гледали смо како се пред њим љигави, удвара као лик из неких филмова. Неко би рекао да такво понизно понашање долази због наглашеног поштовања према старијем професору и његовом знању. Али мени је то изгледало пренаглашено, чак карикирано. С друге стране пак, сасвим супротно његовој понизности према професору, однос према нама, студентима, био је потцењивачки, ироничан. Његове иначе стручно добро вођене вежбе биле су „филоване” подсмехом и увредама, чиме је непрестано истицао своју надређену позицију. Неки од студената су се бојали (у чему је он нарочито уживао), неке је нервирао (што га је подстицало да их још више нервира), а код студенткиња је најчешће изазивао симпатије (досад нисам споменуо, био је згодан, стасит мушкарац).

У том инциденту имао сам малу, почетну кривицу. Закаснио сам на час! Као и увек, заглавио сам на проби у подруму у згради у Пролетерских бригада (сада Крунској). Ах, какви су то били сати, који су летели као минути! Тако сам, наврат-нанос, дотрчао до учионице на другом спрату. Вежба код В. Ј. већ је била петнаесетак минута у току. В. Ј. је таман дочекао да ме поткачи: – Овај Прокопиев по свом обичају је сав задихан. Али је промашио зграду.

Неколико његових обожаваатељки из првог реда су се закикотале, што је био добар подстрек В. Ј. да продужи са подсмевањем: – Тражио улаз, ознојио се јадан (заиста сам био сав мокар од зноја), али није могао да се сети где је кренуо – према факултету или кафани!

Колегинице су пуцале од смеха, а В. Ј. је победнички финиширао: – Е па, Прокопиев, фајронт. Отварамо за два дана и то тачно у једанаест, запамтите – у једанаест сати!

Просто речено, избацио ме је са часа!

Можете замислити како сам се осећао, избачен, понижен, исмејан и увређен, напољу пред затвореним вратима учионице. Врло непријатно.

А и бесно! – присетите се каква бунтовна превирања су се ковитлала у мојој души. И колико ме је тада погодило подсмевање В. Ј.

Отрчао сам до првог киоска у Таковској и купио пластични пиштољ на воду. Онда сам га напунио и поново се попео пред слушаоницу где је В. Ј. држао час. Чекао сам га да изађе на паузу између предавања, па да добије своју, како сам тада био убеђен, заслужену казну.

У једној епизоди из моје дуже прозе „Она воли Чехова” главни јунак прска асистента, што се у стварности није догодило, иако сам све време држао у руци напуњен водени пиштољ. Када су се врата учионице најзад отворила и појавио се омрзнути лик, инстинк-

тивно сам пошао ка њему. Али иако сам у глави имао спреман сценарио за „велико штрц“, у тим тренуцима сам заборавио да мислим (и да гледам испред себе), пожurio према изнађеном В. Ј. и притиснуо га уз врата, на самом прагу.

И тако, после тога, без обзира на то што га нисам испрскоа, послали су ме на дисциплинску на факултету и био сам пред искључењем. Захваљујући залагању професорке Нане Богдановић (сестре познатог архитекте Богдана Богдановића), а највише старог професора, после усменог и писменог извињења некако сам успео да се спасем.

Професор ме је позвао у свој кабинет. – Много вам хвала, професоре. Много сте ми помогли – захвалио сам му се.

– У реду. Било ми је драго да ти помогнем – а затим видно опуштен додаде: – Али немој себи да правиш политичку сенку без потребе.

Знао сам за њега да потиче из угледне грађанске породице Ђурић, која је у прошлости (а и будућности) имала неслагања са властодржачком политиком. Али ме је ипак зачудила његова примедба. Био сам убеђен да је инцидент са В. Ј. сасвим личне природе и да нема везе са политиком.

Испало је да је стари професор био у праву. Неколико година касније запослио сам се у културној редакцији тек формираног III програма Радио Скопља. На почетку, све ми је изгледало обећавајуће: сарадници који су са искреним ентузијазмом радили на емисијама, добра атмосфера у студијима у којима су се те емисије снимале, да би се потом најбоље штампале у часопису који је био тражен и читан. Првих месеци по запошљавању био сам један од најагилнијих у редакцији.

И тада, поново ми се испречио један човек. Као и у претходном случају са В. Ј., овај је био у надређеном положају у односу на мене. Директор III програма.

Међу запосленима, имао је надимак Пиноче. Сада мислим да је то био неправедан надимак, јер је у оно време био можда најинвентивнији руководилац у Радио-телевизији. Под његовом управом, III програм је цветао брзо као цветови емпатије. Наравно, убијали смо се од посла, али са задовољством.

Али директор је имао потребу да као јастреб све надгледа, да заповеда и да кажњава оне за које је он сам мислио да греше, те му је отуда надимак баш одговарао. Да не дужим, слично као са В. Ј., дошло је до узајамног судара, и то жестоког, и ја сам настрадао.

Заједно са отказом, добио сам приде плави коверат са обавештењем да се за два дана обавезно појавим у 11:30, у тој и тој милицијској станици, на „информативни разговор”.

Као и у случају са В. Ј. поново сам се нашао пред комисијом, али је ова била опаснија од претходне: уместо од професора, била је састављена од особе А., особе Б. и инспектора милиције.

Убацили су ме у једну тамну просторију (можда ми се учинила таквом јер сам био прилично уплашен) и разговор је започео.

– Знаш ли зашто си овде? – питала је особа А.

Ћутао сам. У соби нисам чуо никакав звук сем мог брзог дисања.

Особа А. се нагнула ка мени: – Због твог анархолибералистичког понашања.

Анархолиберализам, то је онда била веома опасна етикета. Осетио сам се тако беспомоћно.

– Дошли смо до сазнања да си ти још на факултету у Београду изражавао антидржавне ставове – надовеза се особа Б. Глас му је био нешто мекши него код особе А.

Покушао сам да одбацам одједном надошлу напетост у свом ионако напетом телу, али без успеха: – Али, то је било тако давно... И није имало никакву политичку конотацију.

Чини се да их је реч „конотација” за часак збунила: – Да ли си ти свестан, сине, у какву си се кашу заглибио – продужила је меким гласом особа Б.

– Не... – одговорио сам несигурно (и искрено).

– Истину! Говори истину! – пресекао ме је инспектор: – Био си бре пред искључењем са факултета!

Тада сам се сетио упозорења старог професора о „политичкој сенци”.

У милицијској станици су ме држали цело поподне. Кад сам изашао, већ је пао мрак. Почиње, помислио сам тада, најтежи период у мом животу. Био сам сигуран да су ми пришили етикету „неподобан кадар” и да више нећу моћи да нађем посао.

Проблеми око мог отказа су се одужили, пропраћени низом притисака и повремених понижења. Трудио сам се, колико сам могао, да их не пренесем у кућу – моја жена је била при крају прве трудноће, а отац далеко у Садамовом Ираку, градећи важне објекте од којих ће већина бити уништена америчким бомбама у време ирачког рата. Крио сам шта ми се дешава, ни реч о испитивању у милицијској станици.

Тих дана и ноћи само читање ми је помагало да се бар мало опустим. Једна од књига које су ми у тим тренуцима дошле као прва помоћ биле су Андрићеве приче. Међу њима, пажњу ми је привукла кратка „Прича из Јапана”, из младалачке збирке „Немири”, коју је аутор писао у време робије и интернације. У овој причи песник Мори Ипо осуђен је (као и аутор Андрић) на прогонство због

бунта против терора сурове царице-диктаторке. Али кад омрзнута царица изненада умре, Ипа позивају осталих триста и педесет завереника, да им се придружи у подели власти. На свечану седницу новоформиране Скупштине песник не долази, већ само шаље писмо у коме, између осталог, каже: „Благодарим вам, другови моји, на заједничкој патњи и вјери и побједи и молим вас да ми опростите што не могу да с вама дијелим и власт као што сам дијелио борбу. Али пјесници су – противно од других људи – вјерни само у невољи, а напуштају оне којима је добро. Ми, пјесници, смо само за борбу рођени; страсни смо ловци, али од плијена не једемо. Танка је и невидљива преграда што ме дијели од вас, али зар није оштрица мача танка па ипак је смртоносна; без штете по своју душу не бих могао преко ње до вас, јер ми подносимо све осим власти. Зато вас остављам, другови завјереници, и идем да потражим има ли гдјегод која мисао која није остварена и која тежња што није извојевана...”. Предвидљиво, некадашњи завереници, садашњи властодршци, нестрпљиви да брже-боље поделе функције у освојеној власти, убрзо заборављају песника Мори Ипоа.

Сећам се, причу сам прочитао једном, па још једном. Била је топла мајска ноћ, а ја сам се укочио од силине поруке, која ми је, веровао сам, послата преко неких моћних космичких канала. Писац, због природе свог заната, мора да уочава поремећаје и извитоперености у друштву и политици, говорио ми је глас из Андрићеве приче, али од писца политичар не може бити, само може постати жртва. И у томе је парадокс његовог заната: да, као Прометеј, жуди за независном, слободном мишљу и да због тога буде кажњен, прикован за стену политичким оковима. Овакве силне параболе вртеле су ми се по глави док сам, уз осећај потпуне обесправљености, покушавао да схватим шта ме је снашло. Али као што често бива на ритмичној синусоиди живота, лекције нас погађају, исцрпљују, али и чине отпорнијим и (понекад) паметнијим.

Последњих месеци, пред навалом бројних локалних партијских манипулација и малверзација које се чине толико недостојним пред застрашујућом глобалном сеобом народа (која по ко зна који пут иде преко територије наше државице), суочавам се са бесрамношћу политичке комбинаторике. И, као некад моје деде, све више сам убеђен да су идеолошке и религиозне епидемије руковођене веома моћним и мрачним политичким силама, које настоје, без обзира на свеукупне успутне ужасе и уништене судбине, да скроје планетарни хаос.

Шта ту може да учини појединац, по професији писац? Политички бездан гута све без пардона. Писац види грехове политичара и износи их на видело, али све ређе га слушају. Најмање политичари.

Ма ко је то пискарало мени да каже шта да радим? Факт је: у савременом друштву писац је све нечујнији.

Двојицу протагониста мојих младалачких инцидентата, В. Ј. и Пиночеа, сретао сам посредно, по новинама и на малом екрану. В. Ј. се све чешће (као што сам очекивао) пребацивао из образовања у политику, па се у партијској расподели власти једно време уздигао до српског амбасадора у Лондону. Пиноче се пак све више (као што сам очекивао) пребацивао из политике према образовању и постао професор факултета на одсеку журналистике.

После завршетка факултета нисам имао прилике да видим „уживо” В. Ј.

Пиночеа у сивом мантилу срео сам, пре неку јесен, у реду за бурек пред махалском пекарном „Миленијум”. Поздравили смо се и разменили пар конвенционалних реченица о времену и здрављу. Изгледао ми је доста остарео.

Можда сам имао и намеру да напишем нешто о мојим некадашњим невеселим, ситним сукобима са политиком и вероватно би то остало још дуже време ненаписано, да се није десила, као што то понекад бива, извесна игра случајности:

1. Недавно сам се поново срео, на страницама *Полиџикиној забавника*, са Андрићевом „Причом из Јапана”.
2. Још прошлог лета сам започео са писањем дуже антиутопијске прозе, која започиње као такорећи децја прича о васиони (отуда радни назив „Излет на Венеру”), да би се затим, такав ми је био план, претворила у прилично опасну слику о једној колонијалној диктатури. Али убрзо су ми лопови упали у кућу и украли компјутер са десетак завршених и започетих прича, међу којима је и „Излет на Венеру”. Помирио сам се с тим, наравно не без нервирања, убеђујући себе да је тако требало да буде, кад сам пре неки дан, сасвим изненада, у једној фасцикли нашао десетак испринтаних страница започете приче. Тако је она, као и Андрићева прича, поново стигла до мене, и убеђен сам да све то није пука случајност. Сећање је требало да буде написано.

СИМЕОН И ИВЕЦ

Свако биће које врши неку функцију постоји управо у смислу саме те функције. Али, како дело Господње значи бесмртност, или вечност, њему би нужно припадало и вечно кретање...

(Аристотел, *О небу*)

Он је у пољу, каже ми монах, и сам ослепљен.

– Симеоне! Симеоне!

– Ту сам, ту сам Ивец – препознаје ме одмах.

Окреће се, са готово дечјим осмехом, као да је отерао од себе све страхоте живота и постао несвестан двеју разјапљених дупљи на лицу.

Загрлили смо се. Нисам га видео годинама, последњи пут још пре Владислављевог похода на Драч, када смо чекали вести од господара Драгомужа, те сам тада одмах искористио време да одем до манастира. Још памтим неке речи које ми је Симеон тада рекао, откако сам му испричао какве ме невоље сналазе – „времена су лоша, неизвесно је колико ће још држава да издржи против василевса, моја жена Марија је пред другим порођајем, а мој брат, иако дванаест година млађи, не подноси моје тугорство...”.

Саслушао ме је, охрабрио, да ће све добро бити, а потом, на моје једва чујно „а ти, како си?”, одговори нешто потпуно другачије од оног што сам му ја говорио о себи. Рече нешто као „...милујем јутарње цвеће како бих могао да разговарам са душама умрлих”. „Како?” „Чуо сам да, негде у белом свету, иза великих вода, намерно ослепљују птице да лепше певају. Можда сам и ја намерно ослепљен да боље чујем и говорим, а да су ме убили на бојном пољу, где би ми црни гаврани ионако искљували очи, остао бих заувек нем. Можда сам имао среће што су ме заробили и по њима казнили, а заправо добро су ми урадили јер сам овде нашао мир какав нигде не бих нашао. Ту ми се, брате, душа одмара. Прочишћава се од греха и лоших мисли. Не могу да видим оно што ти видиш, али слушам лишће како трепери и при најмањем поветарцу, ослушкујем инсекте како зује и међусобно причају. Ето тако, слушајући видим. Да, видим оно што иначе не бих видео да су ми оставили очи...”.

Тада, кад сам одлазио из манастира, помислио сам, грешан, како се Симеон монаштвом заклонио од нечистог света и да му не може нашкодити ништа од оног што мене свакодневно рањава. А да је свет нечастан и зао потврдило се већ следећег јутра, вешћу коју смо дочекали код господара Драгомужа: Иван Владислав је убијен под зидинама Драча! Нисам морао да затворим очи да бих чуо негде, ипак не тако далеко, глас нарикача: – *Прела Јана, љрела Јана мори, јер је субоџа, Јано мори, јер је субоџа...*

Од тада су ми се десиле многе ствари. Добро је што су ми деца жива и здрава – после две ћерке, Господ ми је даровао сина, Теодора, гордост моју. Именован сам за патриција, заменика оног истог господара Драгомужа који ми је огромна потпора у животу. И ево, опет сам код Симеона, у манастиру. Ливада је иста, чак и Марко, манастирски мачор, исти, само мало дебљи и тротији.

Кажу, мачка има девет живота. Човек, у најбољем случају, може да надживи девет мачака у свом животу. А онда и он одлази. Понекад ми се чини да бих и ја могао да будем тамо, растрчан и брзоног као Марко, да сам неко други ко живи свој живот. Али знам да ће смрт бити само моја. Сопствена.

Откако је преживео, ослепљен, испричао ми Симеон, још дуго је сањао искежену лешину чији длан који глођу подивљали пси још тврдоглаво стеже дршку мача. На крају сна, мач пада. Много ређе је сањао касапе и њихове жртве, своје другове по оружју, како у колони чекају да буду повређени. Крике и бол, али не и призор. Та страхота коју је последњу видео од спољашњег света као да је ишчезла после ослепљења.

– Седи ту, на пањ, до мене. Ивец, не брини се, све је као и пре, на истом месту.

Сада уопште није изгледао уморно, тај слепи човек у пољу. Потапшао сам га, такорећи помиловао по руци. Није била хладна и згрчена као што би се очекивало код слепца, већ топла, топла и невина, те му нисам могао ништа рећи пар дугих тренутака, иако ми је дошло да зајецам „опрости ми, опрости...”.

Па је исцрела, Јано море, ња је исцрела девеи вреиена, Јано море, девеи вреиена...

* * *

– Шта има код тебе, Ивец? – упита ме, а не „шта има ново напољу?”, јер га очигледно спољашњи свет није више интересовао, постао му је неважан, случајан, одбачен са слепилом, а он, Симеон, као да је, повлачећи се уназад, тихо изашао из тог света. Кажу око обухвата лепоту света, али слепац поседује ону светлост, иако му она не улази у око, него извире изнутра. Ко каже да слепац личи на корњачу увучену у свој оклоп? Он види боље од свих нас! Оно што је нама невидљиво, код њега се удоми, живи у свој пуноћи.

– Па тако некако... сналазим се... – муцајући подешавам речи. – Имао сам неспоразум са братом... око наследства...

Симеон пак, као ни прошли пут, није прекидао моје муцање, него се само надовеза: – Страдања, Ивец, не само твојих пријатеља него и сопствена, не спречавају нас, када смо гладни добро да се наједемо, или да пожелимо жену ако нам се разбуди жеља. Осећамо ране, осећамо бол, али смо живи.

Ово говори, помислих, јер разуме да ми људи имамо крхка тела, зато можемо да грешимо, демони владају нама, а ето он је, иако му је тело још увек снажно, а очи ископане, успео да ишчисти из себе ту грабежљиву телесну жеђ, тај силни свакодневни нагон

да се приграби што више... Успео је да смири мисли које мени надођу и нападају ме и против моје воље.

То сам помислио и истог часа се посрамио. Посрамио да пред њим говорим.

* * *

Нагледале су се наше очи свега и свачега, а ту, у земљи, међу травом, посејано је пољско цвеће које је споменуо Симеон и нестрпљиво чека да се још више ослободи па да се рашири по ливади. Цвеће је ту, и кад процвета, и кад увене. Али ја више нисам онај исти кад дођем на ову ливаду, пред ово цвеће, осећам се остарео, као да кроз шупљег мене живот тече убрзано.

Покушавам да се сетим Симеона дечака, да замислим осмех на његовом лицу под превеликим шлемом. Откад нам је господар наредио да постанемо војници. Војници? Да ли смо могли тако да се назовемо кад се још нисмо ни испилили из детињства? Наше игре у деџим двобојима који су се оканчавали огреботинама и неком модрицом и веома ретко са повређеном главом или сломљеном руком преокренуле су се веома брзо у право убијање, у муке насилне смрти саборца или противника, у задах крви од људских тела која су се превијала осакаћена металом. Све то смо видели сопственим очима, и не само што смо гледали већ смо и сами били и смртоносни и жртве. Његова жеља је за нас била заповест, његова заповест – глас који нас води ка победи или у смрт. Господар наш. Увек спремни да за њега убијамо и будемо убијени. Да са њим будемо на сваком бојишту, од Трајанове капије до Адријанополиса, од Средца, од Велбужда до Переславца, где год он пожели да нас води са мачем и штитом. Царство се његово протеже на три мора, а онима који му се нису покорили домове је опустошио и на послушност их присилио. Он је својом моћи решавао ко ће остати а ко не на овом свету. Господар наш, цар Самоил, Господ да му подари мир и спокој души, свемоћни господар кога сам видео како лежи и грчи се у самртничким мукама, увео, понижен копљем судбине. Док колона слепих, наших људи, најбољих и најјачих, а сад сенке ништавне, вуку се једва према зидинама, међу њима и твоја, Симеоне, а са тамномодрог неба што само сваки стоти од вас може да види само ако дигне поглед, али нико од једнооких није гледао навише, већ доле, у суву испуцалу земљу, вукући своје обешчашћене, кукавне другове, са усиреним крвавим сузама по лицу, а тада из тог тамномодрог неба заискри муња. Муња нечујна, без грмљавине. Величанственог ли призора у том стравичном тренутку! И господар наш, цар обесцарен, који је благодарећи смелости сина

Гаврила Радомира и брзини пастува његовог избегао погибију, сада, као да је покошен том нечујном муњом, сруши се на тло као рањен храст, али већ труо изнутра. Био сам међу првима који су притрчали да га поврате водом студеном и мирисима цветним, али је дух његов већ ушао у густу, непрозирну маглу, која га заплени и из које се не врати више.

Издржа у постељи, отупео без свести, још два дана. Када су отворене двери тврђаве за ослепеле, да се прикупе и, колико се може, да исплачу своје муке, цар више не могаше ни да их види, нити да их чује.

Небо не закиши, остаде исто тако модро, надвијено и безимено.

* * *

Откако се цар срушио и од снажног владара постао безнадежно болестан, беспомоћан старац, као да се у граду проширила нека тамна магла, те су се горе јасно видели и најмањи облаци, али доле, као да се људи нису међусобно познавали, а какви су то људи били, дрхтали су као под тешким корбачима, они који су некад били горди војници, сада слепци, никакви, а они који су их чекали у тврђави, као да се и њима светлост у зеницама помрачила, па су се, ужаснути и изгубљени, мигољили као да су они ослепљени.

Из одаја где је цар старац лежао истрачао сам да пронађем Симеона, распитујући ослепљене да ли је преживео и ако није пострадао на Беласици да ли је међу онима са ископаним очима, или је неком срећом успео да побегне из кланице. Али они су тешко могли да ми дају прави одговор, једни су запомагали да их Господ узме себи, други, без вида и снаге, лежали су отупели, као да су са очима и глас изгубили. Најзад препознах једног од њих, Нестора, коме су злотвори поштедели једно око и нису му свукли железну кошуљу, подсмевајући му се да ће га штитити у следећој бици.

Седео је у прабини, тај некадашњи војник и предводник у окршајима са непријатељем, сада са исцепаном обућом и распетљаним врпцама око ножних чланака. Спустио сам се на колена крај њега. Са овим које су ми поштедели, показа на око Нестор, очекује ме бедан полуживот. Тешко ми је било на души да га гледам оваквог, заједно смо прошли младост у рату и миру, иако је Нестор био из другог краја, негде око Охрида. Покушао сам да га загрлим, али ми он благо одгурну руку са опуштеног рамена: – Не могу да мислим ни на шта... А ови око нас? Мени су бар једно око оставили, а њима? Ишчезао им је цео свет... – око нас, свуда, изломљена, измрцварена тела, изнад нас се надвисило небо – Тешка несрећа нас задеси, Ивец. Чује се, кажу, и цар посрнуо од бола – Несторово лице беше искривљено, преостало око огромно, без суза, ужаснуто.

Ћутали смо неко време, а онда сам некако истиснуо речи: – Несторе, да ли си чуо нешто о Симеону? Да ли си га видео?

Само ме је гледао укочено, оним својим киклопским оком... и не рече ништа.

– Симеон... – поновио сам. – Да ли је жив?

– Дошао нам је крај. Готови смо.

* * *

Када би ми чули глас, ослепљени би пружали руке према мени и блејали као овце пред клање.

– Челник Симеон? Зна ли неко где је он? – пропитивао сам их редом, али нико ме није слушао обузет сопственом муком. Већ сам изгубио сваку наду да ћу било шта дознати, кад један од њих, густих, раштрканих обрва изнад очних дупљи, подиже лице, све умазано усиреном крвљу: – Нису га заклали, али су му очи извадили као и свима нама.

Стегао сам му руку: – Где је? Кажи ми.

Стисак слепог беше зачуђујуће снажан: – Наћи ћеш га. Ту је негде – па додаде, не пуштајући ми руку: – Ако можеш да га препознаш.

Пођох даље, пресретох групу војника који су на исцепаном чаршаву носили мртваца. Погледао сам у посивели леш, тек да видим да ли је можда Симеон, на срећу није био, али нисам могао да умирим лупање срца, које је после сусрета са Нестором куцало у грудима као лудо. У тој тегобној гужви јави се осећај кривице и нешто изнутра ме је све више терало да замолим унесрећене саборце за опроштај што сам их оставио на милост и немилост јаросних војника Теофилакта Ботанијата. Био сам међу реткима који су у галопу, заједно са царем и његовим сином Гаврилом Радомиром, успели да побегну из клисуре.

Тек што је Симеон, са исуканим мачем и црвеним флекама на лицу од узбуђења у бици, отрчао да помогне нашим на другој страни опкопа, кад нас је Ботанијат са својом војском, која је урлала као чопор вукова, напао с леђа. Касапили су, секли наше саборце који су у паници, раштркани, безглаво покушавали да побегну. Спреда Василиј, позади Ботанијат, јасно је било да је све готово. Обруч се сужавао, већина убијених и осакаћених већ је лежала покошена или се превијала као црви на земљи. Други су се пак предавали, клечећи и преклињући за милост. Нису могли ни да претпоставе колико им је крхка нада да ће спасити живот и каква их ужасна казна чека! Бежи, спасавај се, вриштао је успаничени глас у мени. Бежи! Видео сам како усред метежа Гаврил подиже цара и у трку одјаха са попришта битке.

Један крупан Ромејац ми се приближавао, са дугим исуканим мачем и са копљем у другој руци, којима је косио и убадао, тачно у незаштићена грла, као на ражњу, наше војнике. Смрзао сам се од помисли да ће ми овај смртоносац, који је постајао све страшнији и већи, намерно узети душу. Стиже ти смрт, лично и најављено!, вриштао је глас у мени, и тада, усред кланице, угледах једног заплетеног дората, како рже и покушава да отргне узде које је још увек држао његов јахач, смртно рањени топарх Борис. Овај угледни борац лежао је са расцепљеним челом и предсмртним белилом у очима, али није пуштао узде.

Луд од страха, отргао сам их из укочених ледених руку топарха, скочио у седло и натерао коња у галоп. У тренутку сам ухватио поглед огромног Ромејца, окрвављеног чекињавог лица, као да није човек већ неко шумско чудовиште. Причини ми се као да ми се подсмева.

Подсмех који сам заслужио. Кукавички сам побегао са бојишта, остављајући другове на милост и немилост непријатељу. И тебе сам оставио, Симеоне!

* * *

Нашао сам га у ритавом клупку слепаца. Међу њиховим осакаћеним потамнелим лицима бледих усана које су јаукале од бола угледао сам Симеоново. Није ми било лако да га издвојим из групе, чији су се прсти и јауци просто лепили за мене, али чим сам га подигао на ноге, повукао сам га ка себи и обгрлио га. Нисам му препознао тело. Иначе снажан, пола главе виши од мене, сада је угледао умањено и жалосно. Ћутао је, за разлику од других слепих, погнуте главе, као да га је било стид да видим колико је нагрђен, и тако погрбављен, са теменом на мојим грудима, и стајао и није, јер да сам га случајно пустио, сигурно би се одмах стропоштао и савио у клупко.

Нисмо прешли ни неколико корака, а он се сруши. Морао сам да га носим на рукама до горњих ходника тврђаве. Када је, дан касније, Симеон дошао к себи, цар је, још увек без свести, бројао своје последње сате.

* * *

Године које су следиле биле су неспокојне и мутне.

Симеон се замонашио, а ја сам остао да служим владарима који су се смењивали после цареве смрти. Служио сам им понизно,

иако они то нису увек заслуживали. Али морао сам да се бринем о себи и о својој породици.

После Самуила, дошао је Гаврил Радомир, његов син, кога су Ромејци прозвали Роман, снажан као стена, са незаустављивом храброшћу планинског пожара, али много мање мудар од свог оца. „Превaziћи ћу свог оца!”, викао је на сав глас, гордо величајући себе самог, јер је он својом руком убио Теофилакта Ботанијата, заповедника Солуна, истог оног који је на Беласици донео погибију војсци Самоиловој. Физички, Гаврил је био непобедив, али, као код многих других јунака, снага му је надвладала ум. Непокор је код њега био пребрз, како у личном, тако и у владарском животу. Своју прву жену, мађарску принцезу, отерао је трудну без кајања и довео другу, богумилку Ирину. Подсмевао се саветницима који су га упозорили да пази на свог рођака Ивана Владислава, чији је отац Арон са целим својим родом био погубљен од Самоила. Тада се спасао само Владислав и то захваљујући Гаврилу, који се залужио за његов живот. Био је сигуран да га је тиме довека задужио и када су му јавили да је Владислав започео тајне преговоре са Василијем, Гаврил је само одмахнуо руком: – Он је брат мој, воли ме са свом мојом свеукупношћу. Али испао је наиван, јер га је овај у лову стрелом погодио и за непуну годину га збацио са престола. Убио је његову вољену Ирину и ослепео му најстаријег сина.

За разлику од Гаврила, Ивану Владиславу прорачунатости није мањкало, а живео је у непрестаном страху да ће му круна бити одузета као што ју је и он сам стекао, убиством. Због те бојазни од преваре убио је Јована Владимира од Дукље, мужа Теодоре Косаре. Намамио га је у престионицу, у Преспу, пославши му златни крст као залог да му неће наудити. Тада му је Владимир уз благ подсмех одговорио да Исус, који је за нас, људе, страдао, није био разапет на златном него на дрвеном крсту, те ако је Владислављево обећање искрено, нека му пошаље монахе са дрвеним крстом. Владислав се намршти на поруку, али му одмах посла још један благоглагољив позив, уз обећање да му неће наштетити. Када су му, испред црквене порте у Преспи, убице одрубиле главу, на Владимировом лицу последње збогом из овоземаљског живота био је осмех смиреног мученика коме је све јасно.

Тако сурова су тада била времена, али ја, као што сам рекао, морао сам да се сналазим. Основао сам породицу. Оженио се Агатом, ћерком господара Драгомужа, заповедника Струмице. Агата је послушна супруга, племенитог порекла, а осим тога, њен отац, мудар и обазрив човек, умео је добро да ме посаветује.

* * *

Кад добро размислим, најважнији догађаји у мом животу били су на неки начин повезани са Симеоном. Беласица, његово ослепљивање, моје бекство, царева смрт. Прошла посета манастиру, погибија Ивана Владислава и, те ноћи, рађање моје кћери Ане, коју сам, не знам зашто, крстио именом вољене сестре василевса, због које је руски кнез Владимир примио хришћанство.

Овога пута посећујем Симеона као патрициј. Као ромејски патрициј. Путовао сам дуго, јер сад са породицом живим далеко, на другом крају царства, у граду Антиохији. Како је дошло до тога да се преселим тако далеко, да сачувам главу, и не само то, него да добијем високу титулу и да живим у благостању? Морам да признам, захваљујући мом тасту Драгомужу. Те ноћи, баш кад сам се вратио из манастира, он ме је позвао у своје одаје. Када смо остали сами, прво ме је обрадовао вешћу да је Агата родила здраво женско чедо. Наздравио ми је пехаром старог црног вина. Онда ми је пренео вест да је Иван Владислав убијен пред зидинама Драча. Попио је последњи гутљај из пехара. А онда...

Онда ми је рекао да ће се предати василевсу. Без борбе. Василиј је послао вест да неће казнити све оне који добровољно пређу на његову страну. И још нешто, биће удостојени почасним титулама, а њихова деца обезбеђена. Једино ће их послати на нове поседе, у малоазијске провинције у источној префектури. Он, Драгомуж, већ је послао гласника василевсу.

Био сам затечен и ужаснут: – Неки се неће предати – изговорио сам. Узнемирио сам се, а и расрдио: – На пример, мој имењак, господар Ивец. И господар Николица. Они ће се борити до краја.

– Тешко њима, онда – рече.

Имали смо право, и ја и он. Ивец и Николица су остали непокорни, али када су их поразили, у тешким мукама су окончали своје животе у солунском затвору, Ивец са извађеним очима и одсеченим носем.

Ја сам прихватио понуду свог таста. Драгомуж је био назначен за магистра, а ја за патриција. Он за Константинопољ, ја за Антиохију.

И ето, дошао сам Симеону, а не казујем одакле, ни какву титулу носим, а ни зашто је то тако.

Мој свет је у покрету, а његов као да је у месту. Можда се и он мења, можда и он понекад доживи уплив радости или пада у очај, али када овако седи до мене у мантији и ћути, ни ја немам жеље да му причам о својим животним недаћама. Не зато што ме не би разумео, него, ето тако, не усуђујем се. А и он ме ништа не пита. Пре није тако било, могао сам да брбљам о разним важним и мање

важним догодовштинама. Али сад, као да ми недостају речи, и само седим и смешкам се кад се и он смешка.

* * *

Прела Јана, Јано мори, ђрела Јана.

Шест вретена, шест живота. У суботу дан, мртав дан. Умри, па устани, умри, па устани. Мачји род, повратак после одласка. Усред распеваних жена које скачу по гробљу ослепљених војника. Гласовима који лелечу и кикоћу се истовремено. Обучени у најшареније хаљине, розикави од дима велике ломаче. Распамећене девојке и чувар-бабе, заједно тела млада и тела изборана, тела људска и тела животињска, ни сам не знам да ли идем са њима или ме вуку, да ли плешем или се гурам, да ли сам још ту или сам већ пошао онамо... Проћи ћу кроз шест таквих капија. Иза сваке, по једна чувар-баба строжа и опаснија од претходне, мерка ме, оцењује, дотеране, напудерисане, а све виде, и памте, и имена, и мисли, и издаје. Смркло се, али није тако страшно, мада су чувар-бабе још ту, и ја сам као огољен пред њима. У свој својој људској беди. Али ту су и девојке у шареним хаљама, плешу, вриште, циче, као да им не смета, а и мени, што морам да се показујем пред њима, коњ и тако зна свој пут, јер, зна се, слике се нижу, једна за другом, а девојке и бабе се изнова и изнова понављају док јашем дубље, тад искрсну на шумској стази и момче Симеон неповређен и топлокрван, мрда начуљеним ушима загладан у мене, а једна од чувар-баба је крај њега, смањена и не тако строга, већ некако добра, као бабушка, шапуће и мази га.

Јер је субоџа, Јано море, јер је субоџа.

Окрећем се у седлу, али манастир са свим монасима и слепим Симеоном не види се више. Па зар ће остати нешто од тога кад једном и ја сам ишчезнем? Зар није својствено то што је двојствено? Ево га и црни смук, обавио се око најлепше моме погнуте главе, види се, добро се насисао, гласно шмркну, потече му млаз млека из чељусти. Оно што је било, више није. То што сам био, нисам више.

Тек сад примећујем да девојке имају сиве, хладне очи, а бабе топле браонкасте.

Желим да им саопштим нешто љубазно, али у међувремену сам постао нечујан, безгласан и малецак. Још увек стежем мач, и још јашем, али се и коњ умањео, као нека играчка. Ништа није случајно, успео сам да помислим, ни ослепљивање Симеоново. Ни моја кривица. Све има своје зашто. Није било ни трунке страха у мом ситном бебињем телу.

*Прела Јана, Јано море, њрела Јана.
Прела Јана, није знала
Да је субоџа, Јано море, да је субоџа,
Те је најрела, Јано море, џе је најрела,
Девеџ вреџена, Јано море, девеџ вреџена.*

Превела с македонског
Јелена Прокоџева